

สถานการณ์ครอบครัวไทย: กรณีศึกษา
ครอบครัวพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยว
ในเขตพื้นที่กรุงเทพมหานคร*
Situation of Thai Families: A Case Study
of Single Parent Families in
the Area of Bangkok Metropolis

ศิริรัตน์ แอดสกุล**

บทคัดย่อ

การศึกษาวิจัยเรื่องนี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษา (1) สาเหตุในการเป็นครอบครัวพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยว (2) บทบาทของผู้ที่เป็นพ่อหรือแม่หลังจากเป็นครอบครัวพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยว (3) ผลของการอบรมเลี้ยงดูจากครอบครัวพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยว (4) ความคิดเห็นของบุคคลทั่วไปที่มีต่อครอบครัวพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยว

วิธีดำเนินการวิจัยในการศึกษาครั้งนี้ ประกอบด้วย (1) การวิจัยเอกสาร (2) การวิจัยเชิงคุณภาพ โดยผู้วิจัยได้ใช้วิธีการเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพด้วยเทคนิควิธีการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกผู้ให้ข้อมูลรวม 10 คน (3) การวิจัยเชิง

* บทความนี้มาจากงานวิจัยที่ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากงบประมาณรายได้ คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ประจำปีการศึกษา 2555

** ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ศิริรัตน์ แอดสกุล อาจารย์ประจำภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ปริมาณ ใช้วิธีการวิจัยเชิงสำรวจ เก็บข้อมูลโดยใช้แบบสอบถามที่ถามความคิดเห็นของบุคคลทั่วไปที่มีต่อครอบครัวพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยว จำนวน 500 ชุด

การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ ผู้วิจัยใช้การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงพรรณนาจากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูล ส่วนการวิจัยเชิงปริมาณนั้น วิเคราะห์ข้อมูลที่เกิดขึ้นรวบรวมได้เป็นค่าร้อยละ ข้อมูลเชิงปริมาณนั้นนำมาใช้เพื่อเป็นข้อมูลเสริมหรือสนับสนุน (Supplements) ข้อมูลเชิงคุณภาพที่เก็บรวบรวมมาโดยการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-depth interview)

ผลการวิจัยสรุปได้ดังนี้ (1) สาเหตุสำคัญของการเป็นครอบครัวพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวส่วนใหญ่เกิดจากการหย่าร้าง รองลงมา คือ การเสียชีวิตของคู่สมรส และการละทิ้งแยกทางกันไปตามลำดับ (2) บทบาทของผู้ที่เป็นพ่อหรือแม่หลังจากเป็นครอบครัวพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยว พบว่ามีความตึงเครียดมากกว่าบทบาทของพ่อแม่ครอบครัวปกติ (3) ผลของการอบรมเลี้ยงดูลูกจากครอบครัวพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยว พบว่าครอบครัวพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวทุกครอบครัวที่ผู้วิจัยไปศึกษานั้น ทุกคนมีความเหนื่อยยากลำบากในการเลี้ยงลูกจนประสบความสำเร็จได้ ถึงแม้ว่าจะมีพ่อหรือแม่เพียงคนเดียวก็ตาม (4) ความคิดเห็นของบุคคลทั่วไปที่มีต่อครอบครัวพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยว พบว่าบุคคลทั่วไปส่วนใหญ่ให้การยอมรับครอบครัวพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวมากกว่าที่จะไม่ยอมรับ

Abstract

The purposes of this study are : (1) to study the cause of single parent families (2) to study the role of single parent families (3) to study the effects of socialization of single parent families and (4) to study opinions from public about single parent families

Research methodology employed in this study included : (1) documentary research; (2) qualitative research by in-depth interview technique to interview ten informants; and(3) quantitative research by survey method. Five hundred questionnaires about single parent families were collected from public as a data

Qualitative data analysis was implemented by descriptive analysis of information derived from ten key informants while quantitative data analysis was performed through descriptive statistics including percentage to support qualitative data.

It can be concluded that (1) the main cause of single parent families was divorce while other causes include spouse's death and breaking up (2) the role of being a single parent was very strain (3) bringing up children by a single parent is mostly successful ;and (4) public commonly accepted single parent families.

บทนำ

สืบเนื่องมาจากสังคมไทยในปัจจุบันนี้ มีการเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจและสังคมมากมายหลายด้าน สาเหตุหรือปัจจัยที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงนั้นอาจเกิดจากปัจจัยภายในและ/หรือปัจจัยภายนอกประเทศก็ตามมีผลกระทบต่อสถาบันครอบครัวอย่างมาก ทำให้สถาบันครอบครัวต้องมีการเปลี่ยนแปลงตามไปด้วย เช่น ความสัมพันธ์ของคนในครอบครัวที่เปลี่ยนแปลงไป จากเดิมคนในครอบครัวมีความผูกพันใกล้ชิดแนบแน่น เปลี่ยนเป็นความเหินห่างที่มีต่อกันมากขึ้น ขนาดของครอบครัวเปลี่ยนจากครอบครัวขยาย (Extended Family) เป็นครอบครัวเดี่ยว (Nuclear Family) ตลอดคนปัญหาอื่น ๆ ตามมาอีกมากมายที่เกี่ยวข้องกับสถาบันครอบครัว เช่น

ความรุนแรงในครอบครัว (Family Violence) จากอดีตส่วนใหญ่มักพบว่าเป็น การทุบหรือตบตีกัน แต่ในปัจจุบันพบว่ามีความรุนแรงที่เพิ่มมากขึ้นถึงขั้นที่ต้อง ฆ่ากัน ปัญหาที่เด็กหรือผู้สูงอายุถูกทอดทิ้ง เด็กเร่ร่อน อัตราการหย่าร้าง (Divorce) ที่สูงเพิ่มขึ้น การทำแท้ง (Abortion) การอยู่โสด (Unmarriage) เพิ่ม มากขึ้น การอยู่ร่วมกันโดยไม่ได้แต่งงาน (Cohabitation) การเลี้ยงลูกตาม ลำพังเพียงฝ่ายเดียว (Single Parent) การแต่งงานข้ามวัฒนธรรม (Cross Cultural Marriage) รวมถึงพฤติกรรมเบี่ยงเบนทางเพศทั้งที่เป็น Lesbian และ Gay หรือที่เรียกว่าพวกรักร่วมเพศ (Homosexual) การเป็นสาวโคโยตี้ เป็นต้น ปัญหาต่างๆ เหล่านี้ที่เกิดขึ้นจำเป็นอย่างยิ่งที่สถาบันครอบครัวจะต้องให้ความสำคัญ และมีความตระหนัก พร้อมทั้งให้ความสนใจถึงพัฒนาการและการ เปลี่ยนแปลงทางด้านครอบครัวมากยิ่งขึ้น เพื่อจะได้รับรู้และทำความเข้าใจกับ สิ่งที่เกิดขึ้นในสังคมขณะนี้

เมื่อกล่าวถึง “ความรัก” น้อยคนนักที่จะนึกถึง “ครอบครัว” ซึ่งทุกวันนี้ ครอบครัวไทยมีความเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมมาก จากครอบครัวใหญ่มีพ่อ แม่ ปู่ ย่า ตา ยาย ลูก ป้า น้า อา อยู่รวมกันก็กลายเป็นครอบครัวขนาดเล็กลงมี เพียงพ่อ แม่ ลูก เป็นครอบครัวเดี่ยว และสุดท้ายเป็นครอบครัวเลี้ยงเดี่ยวมี เพียงพ่อหรือแม่ทำหน้าที่เลี้ยงลูกเท่านั้น ในความเป็นจริงคำว่า ครอบครัวเลี้ยง เดี่ยว มีมานานเท่าๆ กับคำว่า ครอบครัว สาเหตุของครอบครัวเลี้ยงเดี่ยวเกิดได้ จากหลายสาเหตุไม่ว่าจะเป็นการหย่าร้าง การถึงแก่กรรมของคู่สมรส ซึ่งมี แนวโน้มสูงขึ้นในประเทศไทย ทำให้หลายฝ่ายกังวลว่าพ่อหรือแม่ที่อยู่ใน ครอบครัวเลี้ยงเดี่ยวนั้นจะขาดกำลังใจอบรมลูกของตนเอง จนอาจส่งผลให้เด็ก และเยาวชนเติบโตมาอย่างขาดความอบอุ่น ทำให้เกิดพฤติกรรมก้าวร้าว ขาด คุณธรรมจริยธรรม เป็นต้น²

นายวันชัย บุญประชา ผู้จัดการมูลนิธิเครือข่ายครอบครัวและแผนงาน สุขภาวะครอบครัว สสส. กล่าวว่า ปัญหาการหย่าร้างของคนไทยสูงขึ้นทุกปี

¹ ศิริรัตน์ แอดสกุล. สถาบันครอบครัว: พัฒนาการและการเปลี่ยนแปลง. 2553. หน้า 1 - 2.

² คมชัดลึก. ครอบครัวเลี้ยงเดี่ยว นิยามใหม่ที่คนไทยต้องศึกษา. 17 กุมภาพันธ์ 2552.

สถิติเมื่อปี 2550 มีคู่สมรสจดทะเบียนประมาณ 300,000 คู่ แต่หย่าร้างถึง 100,000 คู่ ทำให้เกิดครอบครัวเลี้ยงเดี่ยวมากขึ้น ตนกังวลว่าหากครอบครัวอ่อนแอ ขาดความพร้อม อาจส่งผลให้เด็กเกิดปัญหา เพราะจากการศึกษาพบว่า เด็กที่กระทำผิดจำนวนมากกว่าครึ่งมาจากครอบครัวเลี้ยงเดี่ยว ดังนั้นรัฐบาลต้องใส่ใจปัญหาดังกล่าว³ จากข้อมูลสถิติการหย่าร้างของสังคมไทย มีดังนี้

ตารางที่ 1 ข้อมูลสถิติการหย่าร้างของสังคมไทย⁴

พ.ศ.	สมรส	หย่าร้าง
2549	347,913 คู่	91,155 คู่
2550	307,910 คู่	100,420 คู่
2551	318,496 คู่	109,084 คู่
2552	300,878 คู่	109,277 คู่

จากข้อมูลสถิติการหย่าร้าง ของกรมการปกครอง พอจะแสดงให้เห็นภาพว่าในปัจจุบันอัตราการหย่าร้างหรือแยกทางกันของคู่สมรสมีแนวโน้มว่าจะสูงขึ้นเรื่อยๆ จากการหย่าร้างที่เกิดขึ้นในครอบครัว โดยเฉพาะครอบครัวที่มีลูก ส่งผลให้ผู้ที่เป็นพ่อหรือแม่ต้องรับภาระเลี้ยงดูลูกเพียงลำพัง ซึ่งเรียกว่า “ครอบครัวเลี้ยงเดี่ยว” หรือ “พ่อแม่เลี้ยงเดี่ยว” ครอบครัวลักษณะนี้ต้องการการเอาใจใส่ดูแลจากสังคมเป็นพิเศษ การสร้างความเข้าใจและมีมุมมองที่ถูกต้องต่อครอบครัวเลี้ยงเดี่ยวในสังคมไทยจึงเป็นสิ่งจำเป็น เพื่อนำไปสู่การพิจารณาสาเหตุที่ทำให้เกิดครอบครัวพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยว รวมทั้งแนวทางในการแก้ปัญหาและให้ความช่วยเหลือที่ถูกต้องเหมาะสม เพื่อให้ครอบครัวพ่อแม่

³ มติชนรายวัน. สถาบันเด็กฯ เผยครอบครัวเลี้ยงเดี่ยวพุ่ง. 19 กุมภาพันธ์ 2552.

⁴ กรมการปกครอง. สถิติการหย่าร้างของสังคมไทย. 2553.

เลี้ยงเดี่ยวหรือครอบครัวเลี้ยงเดี่ยวสามารถดำเนินชีวิตต่อไปในสังคมได้อย่างเข้มแข็งและมีความสุขต่อไป ซึ่งจากสถานการณ์ “ครอบครัวพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยว” นี้กำลังเกิดขึ้นในสังคมไทยในวงกว้าง ดังนั้นประเด็นนี้จึงเป็นที่มาของความสนใจในการศึกษาวิจัยในครั้งนี้ โดยมีวัตถุประสงค์ของการวิจัย ดังนี้

1. เพื่อศึกษาถึงสาเหตุในการเป็นครอบครัวพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยว
2. เพื่อศึกษาถึงบทบาทของผู้ที่เป็นพ่อหรือแม่หลังจากเป็นครอบครัวพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยว
3. เพื่อศึกษาถึงผลจากการอบรมเลี้ยงดูลูกของครอบครัวพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยว
4. เพื่อศึกษาถึงความคิดเห็นของบุคคลทั่วไปที่มีต่อครอบครัวพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยว

วิธีดำเนินการวิจัย

ในการวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้เน้นกระบวนการเก็บรวบรวมข้อมูลทั้งข้อมูลปฐมภูมิและข้อมูลทุติยภูมิประกอบกัน ส่วนเทคนิคทางด้านระเบียบวิธีวิจัยนั้น ผู้วิจัยได้เน้นหนักไปทางด้าน การเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) จากผู้ให้ข้อมูล (Key Informants) จำนวน 10 คน เป็นหลัก ส่วนการวิจัยเชิงปริมาณโดยการตอบแบบสอบถามนั้น ผู้วิจัยต้องการข้อมูลบางอย่างมาสนับสนุน ข้อมูลเชิงคุณภาพ เพื่อให้ข้อมูลที่เก็บรวบรวมมาได้มีความสมบูรณ์มากขึ้น

ระเบียบวิธีวิจัยที่ใช้ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้

การศึกษาเรื่องครอบครัวพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยว ผู้วิจัยใช้วิธีการศึกษาวิจัย 3 รูปแบบ ดังนี้

1. วิธีการศึกษาวิจัยจากเอกสาร โดยการรวบรวมเอกสารที่เกี่ยวข้องกับเรื่องครอบครัวพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยว สาเหตุของการเป็นครอบครัวเลี้ยงเดี่ยว

บทบาทในการเป็นพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยว การอบรมเลี้ยงดูลูก ฯลฯ จากนั้นก็แยกแยะ และจัดหมวดหมู่ จัดประเภทของเอกสารทั้งหมด

2. วิธีการศึกษาจากการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยใช้เทคนิคที่สำคัญดังนี้ คือ การสังเกตการณ์ทั่วไปเกี่ยวกับสภาพของครอบครัว สภาพความเป็นอยู่โดยทั่วไป การสัมภาษณ์เชิงลึก ผู้ให้ข้อมูลจำนวน 10 คน แล้วบันทึกข้อมูล

3. วิธีการศึกษาจากแบบสอบถาม (Questionnaire) ผู้วิจัยจะออกแบบสอบถามเพื่อสอบถามความคิดเห็นของบุคคลทั่วไปที่มีต่อครอบครัวเลี้ยงเดี่ยว จำนวน 500 ชุด เพื่อนำข้อมูลที่ได้อามาสนับสนุนหรือเสริมกับข้อมูลที่ได้จากผู้ให้ข้อมูล จำนวน 10 คน

การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยจะเก็บรวบรวมข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูล จำนวน 10 คน ผู้ให้ข้อมูลในการศึกษานี้ คือ พ่อหรือแม่ที่มีลักษณะเป็นพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวหรือแม่เลี้ยงเดี่ยวและอาศัยอยู่ในเขตกรุงเทพมหานคร โดยใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างแบบเฉพาะเจาะจง (Purposive Sampling) ที่เป็นครอบครัวพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวเท่านั้น มีการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก และใช้เทคนิคที่เรียกว่า Snow Ball Techniques โดยหวังว่าจะมีการแนะนำหรือบอกต่อไปให้ผู้ให้ข้อมูลคนอื่นต่อไปที่มีลักษณะเป็นพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยว มีการนัดพูดคุยสัมภาษณ์ตามจุดนัดพบต่างๆ เช่น ที่บ้าน ที่ร้านอาหาร ที่ห้างสรรพสินค้าหรือศูนย์การค้า ที่สวนสาธารณะ เป็นต้น บุคคลที่ให้สัมภาษณ์ในครั้งนี้ทั้งหมด ผู้วิจัยขออนุญาตใช้นามสมมติทั้งสิ้น และไม่มีการบันทึกชื่อแต่อย่างใด เพื่อต้องการให้ผู้ให้สัมภาษณ์มีความรู้สึกสบายใจ ไม่อึดอัด ในการให้สัมภาษณ์ นอกจากนี้ยังมีการรวบรวมข้อมูลจากแบบสอบถามที่สอบถามบุคคลทั่วไปที่มีต่อครอบครัวเลี้ยงเดี่ยว จำนวน 500 ชุด แล้วนำเอาข้อมูลที่ได้จากแบบสอบถามทั้งหมดนั้นมาประกอบกรเขียนรายงาน เพื่อจะได้ข้อมูลที่สมบูรณ์มากขึ้น

การวิเคราะห์และสรุปข้อมูลที่ค้นพบ

กลุ่มตัวอย่างครอบครัวพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวทั้งหมดที่ศึกษาวิจัยมา พบว่าส่วนใหญ่อยู่ในช่วงวัยทำงานทั้งสิ้น โดยที่พ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวหรือแม่เลี้ยงเดี่ยวมีอายุระหว่าง 40-58 ปี มีตำแหน่งหน้าที่การงานหรืออาชีพเป็นของตนเองทุกคน กลุ่มตัวอย่างครอบครัวพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวทั้งหมดที่ศึกษาวิจัยมา ส่วนใหญ่เป็นแม่เลี้ยงเดี่ยวมากกว่าพ่อเลี้ยงเดี่ยว ครอบครัวพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวทุกคนล้วนมีบุตรที่กำลังอยู่ในช่วงวัยเรียนด้วยกันทั้งสิ้น และอยู่ในช่วงที่เป็นวัยรุ่น ซึ่งเป็นวัยที่จะต้องได้รับการดูแลเอาใจใส่อย่างใกล้ชิดและเข้าใจเป็นอย่างมาก กรณีแม่เลี้ยงเดี่ยวส่วนใหญ่เกิดจากการหย่าร้างและลูกอยู่กับแม่ กรณีเป็นพ่อเลี้ยงเดี่ยวส่วนใหญ่เกิดจากภรรยาเสียชีวิตและลูกก็อยู่กับพ่อ ผู้วิจัยสามารถวิเคราะห์และสรุปผลการศึกษาวิจัยตามโจทย์ของการวิจัยและวัตถุประสงค์ของการวิจัยในแต่ละข้อได้ดังนี้

1. สาเหตุในการเป็นครอบครัวพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยว จากการศึกษาวิจัยในครั้งนี้พบว่า สาเหตุสำคัญของการเป็นครอบครัวพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวส่วนใหญ่เกิดจากการหย่าร้าง รองลงมาคือการเสียชีวิตของคู่สมรส และการละทิ้งไป ตามลำดับ

2. บทบาทของผู้ที่เป็นพ่อหรือแม่หลังจากเป็นครอบครัวพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยว พบว่ามีความตึงเครียดและเหนื่อยยากลำบากมากกว่าบทบาทของพ่อแม่ครอบครัวปกติ

3. ผลจากการอบรมเลี้ยงดูลูกของครอบครัวพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยว ครอบครัวเลี้ยงเดี่ยวทุกครอบครัวที่ผู้วิจัยไปศึกษามานั้นทุกคนมีความเหนื่อยยากลำบากในการเลี้ยงลูกโดยลำพังทั้งสิ้น จากการศึกษาวิจัยพบว่าทุกครอบครัวที่ศึกษามากี่ล้วนแต่มีความสามารถในการเลี้ยงลูกจนประสบความสำเร็จได้ ถึงแม้ว่าจะมีพ่อหรือแม่เพียงคนเดียวก็ตาม ทุกครอบครัวมีอาชีพทำงานหารายได้เพียงพอต่อการเลี้ยงลูก ถึงแม้ว่าจะเหนื่อยยากลำบากมากขึ้นกว่าเดิม ซึ่งเคยมีสามีทำงานหาเงินเลี้ยงครอบครัวด้วย ถึงแม้ว่าจะเป็น

ครอบครัวเลี้ยงเดี่ยวแล้วก็ตามแต่ก็สามารถเลี้ยงลูกได้ ส่งเสียให้เล่าเรียนได้ตามปกติ และบางคนก็ประสบความสำเร็จแล้วทั้งในระดับปริญญาตรีและกำลังจะสำเร็จในระดับปริญญาโทด้วย

4. **ความคิดเห็นของบุคคลทั่วไปที่มีต่อครอบครัวพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยว**
ผลการศึกษาวิจัยความคิดเห็นของบุคคลทั่วไปที่มีต่อครอบครัวพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยว จำนวน 500 ชุด พบว่าบุคคลทั่วไปให้การยอมรับการเป็นครอบครัวพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยว จำนวน 415 คน คิดเป็นร้อยละ 83 ไม่ยอมรับ จำนวน 85 คน คิดเป็นร้อยละ 17

การอภิปรายผลการวิจัย

จากผลการศึกษาวิจัยเรื่องครอบครัวพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวได้บรรลุวัตถุประสงค์ทุกประการ และผู้วิจัยได้อภิปรายผลการวิจัย โดยใช้กรอบแนวคิดทฤษฎีต่างๆ ในการอธิบายปรากฏการณ์ในเรื่องดังกล่าว ทำให้การวิจัยในครั้งนี้เป็นไปอย่างเป็นระบบ และเกิดองค์ความรู้ความเข้าใจอย่างแท้จริงโดยอาศัยแนวคิดเกี่ยวกับครอบครัว แนวคิดเกี่ยวกับการสิ้นสุดแห่งการสมรส แนวคิดเกี่ยวกับพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยว แนวคิดเกี่ยวกับบทบาท ทฤษฎีโครงสร้างและการมีหน้าที่ ทฤษฎีเกี่ยวกับความแตกต่างทางเพศ และทฤษฎีเกี่ยวกับความไม่เสมอภาคทางเพศ และผลการวิจัยก็สอดคล้องกับงานวิจัยของ Alex Thio⁵ ศึกษาเรื่องพ่อหรือแม่คนเดียวของครอบครัวที่เลี้ยงลูกโดยลำพัง เนื่องจากอัตราหย่าร้างที่เพิ่มขึ้น และสอดคล้องกับงานวิจัยของ Richard T. Schaefer⁶ ได้อธิบายถึงเรื่องครอบครัวที่มีผู้ปกครองคนเดียวไว้ว่า เป็นครอบครัวที่มีเพียงผู้ปกครองเพียงพ่อหรือแม่เพียงคนเดียวในการเลี้ยงลูก ในปัจจุบันครอบครัวดังกล่าวสามารถเห็นได้เป็นจำนวนมากในสหรัฐอเมริกาอันมีผลสืบเนื่องมาจากการเพิ่มขึ้นของอัตราการหย่าร้างและการอยู่ร่วมกันโดยไม่ได้แต่งงาน

⁵ Alex Thio. *Sociology*. 2000. pp. 291-292.

⁶ Richard T. Schaefer. *Sociology*. 1992. pp. 395-397.

นอกจากนี้ยังมีความสอดคล้องกับงานวิจัยของ Barbara Marliene Scott and Mary Ann Schwartz⁷ ซึ่งได้ศึกษาเรื่องดังกล่าวนี้แล้วพบสิ่งที่น่าสังเกตจากผลที่ตามมาของการหย่าร้างที่สูงขึ้นคือ จำนวนของครอบครัวเลี้ยงเดี่ยวที่สูงขึ้น และสอดคล้องกับงานวิจัยของ Ed Vaughan⁸ อีกด้วยที่ได้ศึกษาสังคมอเมริกา ซึ่งกล่าวถึงครอบครัวที่เลี้ยงลูกโดยลำพัง ซึ่งในกรณีนี้เริ่มกลายเป็นเรื่องปกติเมื่อ 20 ปีที่ผ่านมา ทั้งนี้ผู้เป็นแม่หรือพ่อที่เลี้ยงลูกโดยลำพังมักต้องทำงานเพิ่มขึ้น ซึ่งเป็นผลสืบเนื่องจากการหย่าร้างกันไป ทำให้เขาต้องทำหน้าที่แทนอีกฝ่ายหนึ่งที่ได้แยกทางกันไป ในกรณีของการหย่าร้างนี้ พบว่าผู้ปกครองเด็กส่วนใหญ่จะแบ่งเวลาให้ลูกสามารถไปพบอดีตคู่ชีวิตของตนได้ ซึ่งเท่ากับเป็นการรักษาความสัมพันธ์ระหว่างลูกและพ่อ/แม่ต่อไปได้ แม้พ่อหรือแม่จะให้หย่าร้างกันไปแล้ว

ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับครอบครัวพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยว

1. การหย่าร้าง ทำให้เกิดเป็นครอบครัวเลี้ยงเดี่ยวขึ้นในสังคม ซึ่งมักส่งผลกระทบต่อเลี้ยงลูกน้อย บ่อยครั้งที่พบว่าเด็กเหล่านี้ก่อปัญหาขึ้นในสังคมส่วนหนึ่งเป็นผลพวงมาจากการขาดความรักความอบอุ่นในครอบครัวนั่นเอง ด้วยเหตุนี้จึงจำเป็นต้องมีหน่วยงานหรือองค์กรที่เข้ามาทำหน้าที่ในการช่วยเหลือครอบครัวเลี้ยงเดี่ยว โดยการสร้างกิจกรรมเพื่อให้คุณพ่อคุณแม่เลี้ยงเดี่ยวได้มีโอกาสพบปะพูดคุยกัน ปรึกษากัน แลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกัน หรือช่วยเหลือกัน นอกจากนี้อาจจะต้องมีการเชิญแพทย์มาให้ความรู้เกี่ยวกับการเลี้ยงลูกเพียงลำพังด้วย ปัจจุบันนี้ก็มีสำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) ได้จัดทำโครงการครอบครัวเลี้ยงเดี่ยวขึ้น

2. ควรมีการจัดกิจกรรมของชมรมเครือข่ายครอบครัวเลี้ยงเดี่ยวขึ้น ซึ่งกิจกรรมที่จัดขึ้นนั้นจะต้องมีความหลากหลาย ในแต่ละกิจกรรมนั้นจะทำให้

⁷ Barbara Marliene Scott and Mary Ann Schwartz. *Sociology: Making Sense of the Social World*. 2000. pp. 361-362.

⁸ Ed Vaughan. *Sociology: The Study of Sociology*. 2001. pp. 279-280.

ทราบว่าคุณพ่อและคุณแม่เลี้ยงเดี่ยวควรจะต้องรู้เรื่องอะไร มีความต้องการอะไร อยากให้ช่วยเหลือหรืออยากได้คำแนะนำเกี่ยวกับเรื่องอะไรบ้าง โดยเชิญแพทย์ นักจิตวิทยา นักสังคมวิทยา มาช่วยให้คุณพ่อคุณแม่เพิ่มเติม ซึ่งอาจจะจัดเดือนละ 1 ครั้ง และอาจจะมีการจัดเสวนาขึ้นปีละ 2-3 ครั้ง เพื่อเป็นการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น ประสบการณ์ หรือปรึกษาหารือร่วมกัน ซึ่งก็จะประโยชน์อย่างมาก อย่างน้อยก็เป็นการช่วยทำให้คุณพ่อหรือคุณแม่เลี้ยงเดี่ยวไม่รู้สึกโดดเดี่ยว อ้างว้าง และมีกำลังใจในการดำเนินชีวิตต่อไปมากยิ่งขึ้น

3. ในสังคมปัจจุบันมักพบว่าคุณพ่อหรือคุณแม่เลี้ยงเดี่ยวมักจะมีเก็บตัว ไม่ยอมเข้าร่วมกิจกรรมกับผู้อื่น ทั้งนี้เนื่องจากสภาพจิตใจอารมณ์ของแต่ละบุคคลไม่เหมือนกัน บางคนมีความเข้มแข็ง กล่าวหาญ บางคนรู้สึกท้อแท้ในชีวิตขาดขวัญและกำลังใจ ไม่อยากเข้าสังคมกับผู้อื่น รัฐควรมีเว็บไซต์ที่คอยให้กำลังใจหรือคอยให้คำปรึกษา ช่วยเหลือตลอดเวลา ถ้าหากคุณพ่อหรือคุณแม่คนใดไม่กล้าเผชิญกับสังคม ขณะนี้มีมูลนิธิเครือข่ายครอบครัว ซึ่งทำหน้าที่เป็นผู้ประสานงานโครงการครอบครัวเลี้ยงเดี่ยว⁹

4. แม้ว่าเด็กที่อยู่ในครอบครัวเลี้ยงเดี่ยว กับเด็กที่อยู่ในครอบครัวปกติ จะมีสภาพปัญหาไม่ต่างกัน แต่ถ้าคุณพ่อคุณแม่เลี้ยงเดี่ยวมีทักษะการอบรมเลี้ยงดูพวกเขา และเป็นตัวอย่างที่ดีแก่พวกเขา ก็จะสามารถทำให้เด็กอยู่ในครอบครัวได้อย่างปกติสุขเหมือนคนอื่นทั่วไป ส่วนเรื่องความอบอุ่นภายในครอบครัว เมื่อลูกขาดความอบอุ่นจากฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง ฝ่ายที่เหลืออยู่ต้องพยายามทำหน้าที่ของตนเองให้ดีที่สุด ดังนั้นทักษะการเลี้ยงดูและการเป็นแบบอย่างที่ดี ซึ่งถือว่าเป็นสิ่งสำคัญสำหรับครอบครัวทั้งสองแบบเช่นกัน

5. คุณพ่อหรือคุณแม่เลี้ยงเดี่ยวมีโอกาสได้สอนลูกด้วยตัวคุณเอง และไม่ต้องมีปัญหาในการอบรมสั่งสอนลูกหรือต้องขัดแย้งกับอดีตสามีหรืออดีตภรรยาที่มีแนวคิดไม่ตรงกันอีกต่อไป ซึ่งในกรณีนี้คุณก็จะกลายเป็นคนที่ใกล้ชิดกับลูกมากที่สุดด้วย และมีโอกาสทำกิจกรรมกับลูกหรือเข้าสังคมของลูกได้มากขึ้น

⁹ โดยใช้วิธีประสานงานผ่านทาง เว็บไซต์ www.familynetwork.or.th

6. เด็กที่เติบโตมาในครอบครัวเลี้ยงเดี่ยวมีโอกาสที่จะกลายเป็นคนมีความรับผิดชอบสูงกว่าเด็กคนอื่นๆ ในครอบครัวแบบปกติ เพราะเขาจะต้องช่วยคุณแม่หรือคุณพ่อดูแลงานต่างๆ ในบ้านมาตั้งแต่เล็ก นอกจากนี้ยังพบว่าเด็กที่เติบโตมาในครอบครัวเลี้ยงเดี่ยวจะมีความคิดเป็นของตัวเอง รวมถึงมีความสามารถในการจัดการกับปัญหาต่างๆ ได้ดีมากขึ้นด้วย

7. ปัจจุบันมีข้อมูล หรือองค์กรต่างๆ คอยให้ความช่วยเหลือ ให้คำปรึกษาอยู่มากมาย เช่น มูลนิธิเครือข่ายครอบครัว ชมรมเครือข่ายครอบครัวเลี้ยงเดี่ยว ดังนั้น การเก็บตัว หรือจมอยู่กับความผิดหวัง ความเศร้าโศกเสียใจเพียงลำพัง จึงไม่ใช่ทางออกที่ดีสำหรับครอบครัวเลี้ยงเดี่ยวอีกต่อไป เพราะคุณมีเวลาเต็มที่ที่จะออกไปหาสิ่งดีๆ มาเติมเต็มชีวิตของตนเองและลูกให้ดีขึ้นได้มากมายหลายวิธี

8. การเป็นครอบครัวเลี้ยงเดี่ยว ทำให้คุณพ่อหรือคุณแม่เลี้ยงเดี่ยวจะมีเวลาดูแลตนเองและลูกมากยิ่งขึ้น เพราะไม่ต้องคิดถึงคนอื่น คิดถึงแต่เพียงตัวคุณและลูกเท่านั้น ไม่ว่าจะเป็นเรื่องอาหารการกิน การดูแลสุขภาพร่างกาย ทำให้มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดแน่นแฟ้นมากขึ้นกว่าเดิม

9. หากคุณพ่อหรือคุณแม่ยังรู้สึกเศร้าโศกเสียใจที่ทำให้ครอบครัวแตกแยกหรือหย่าร้าง คุณพ่อหรือคุณแม่เลี้ยงเดี่ยวควรหันไปมองดูสังคมรอบๆ ตัว จะพบว่าในสังคมนี้ไม่ใช่มีเฉพาะครอบครัวของคุณเท่านั้นที่แปลกแยก ล่มสลาย แต่ยังมีอีกมากมายหลายครอบครัวที่ตกอยู่ในสภาพเช่นเดียวกันแบบนี้ เมื่อมองเห็นสังคมเป็นแบบนี้แล้ว อาจจะช่วยทำให้มีกำลังใจในการดำเนินชีวิตหรือพร้อมที่จะลุกขึ้นมาต่อสู้มากขึ้น หรือสามารถฟันฝ่าอุปสรรคได้มากกว่าเดิม

10. คุณพ่อหรือคุณแม่เลี้ยงเดี่ยว ควรมีการมองโลกในแง่ดี เพื่อจะช่วยให้คุณพ่อหรือคุณแม่มีกำลังใจ และสามารถผ่านสถานการณ์ต่างๆ ไปได้อย่างมีความสุขมากกว่าเดิม และไม่ควรมีความคิดวิตกกังวลมากเกินไปเกี่ยวกับอนาคตหรือสิ่งที่ยังมาไม่ถึง และไม่ควรถูกคิดถึงปัญหาที่ผ่านมาแล้ว การคิดเช่นนั้นอาจจะทำให้พ่อหรือแม่เลี้ยงเดี่ยวเกิดความรู้สึกที่แย่มากยิ่งขึ้นก็เป็นได้

ซึ่งจะไม่เป็นผลดีต่อครอบครัวใหม่ที่คุณกำลังจะต้องเผชิญกับการเลี้ยงลูกเพียงลำพังคนเดียว

11. สาเหตุของครอบครัวเลี้ยงเดี่ยวเกิดได้จากหลายสาเหตุ ไม่ว่าจะเป็นการหย่าร้าง การถึงแก่กรรมของคู่สมรส ซึ่งในปัจจุบันนี้ประเทศไทยมีแนวโน้มสูงเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ หากคุณพ่อหรือคุณแม่ที่อยู่ในครอบครัวเลี้ยงเดี่ยวนั้นขาดกำลังใจในการอบรมเลี้ยงดูลูกของตนเอง ก็อาจส่งผลให้เด็กหรือเยาวชนเติบโตขึ้นมาอย่างขาดความอบอุ่น อาจจะทำให้เป็นเด็กหรือเยาวชนมีพฤติกรรมก้าวร้าว ขาดคุณธรรม จริยธรรม นอกจากนี้สังคมไม่ควรซ้ำเติมครอบครัวเลี้ยงเดี่ยว ซึ่งเขาเหล่านั้นก็มีความทุกข์มากพออยู่แล้ว แต่ควรให้กำลังใจแก่ครอบครัวเลี้ยงเดี่ยวนามากกว่า

12. สิ่งที่คุณพ่อหรือคุณแม่เลี้ยงเดี่ยวต้องปรับตัวมากที่สุด คือ การเป็นทั้งพ่อทั้งแม่และเพื่อนในเวลาเดียวกัน นอกจากนั้นยังต้องอาศัยความอดทน ต้องเอาใจใส่กับลูกเป็นพิเศษ จะทำไม่ได้เพราะไม่เช่นนั้นจะส่งผลกระทบต่อลูกโดยตรง ทำให้เป็นเด็กที่มีพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสม สุดท้ายสิ่งเหล่านี้ก็จะย้อนกลับมาทำให้คุณพ่อหรือคุณแม่ไม่สบายใจและเป็นทุกข์ได้

13. การเลี้ยงลูกให้เขาเติบโตขึ้นมาเป็นคนดีของสังคม ให้เหตุผลอย่างเดียวกับลูกไม่ได้ ควรจะต้องให้ความรักความอบอุ่นและความเข้าใจด้วย และอย่าดูถูกความคิดเด็ก ต้องเปิดใจและให้ใจแก่ลูก ยิ่งในช่วงหัวเลี้ยวหัวต่อหรือช่วงวัยรุ่นด้วยแล้วยิ่งสำคัญ ต้องทำให้ลูกรู้สึกเหมือนกับว่าคุณพ่อหรือคุณแม่เป็นเพื่อนของเขา สามารถคุยกับเขาได้ทุกเรื่องทุกประเด็น ไม่ควรโต้แย้งลูกทุกเรื่องหรือตลอดเวลา เพราะจะทำให้ลูกไม่ยอมเล่าอะไรให้ฟังอีก พ่อแม่ควรนึกย้อนไปในอดีตที่เราเคยผ่านช่วงวัยรุ่นมาแล้ว และเคยทำผิดพลาดมาแล้วทั้งนั้น หากลูกจะทำอะไรผิดไปบ้าง สิ่งเดียวที่คุณพ่อหรือคุณแม่จะต้องทำก็คือการให้อภัยและไม่ซ้ำเติม

14. เด็กที่อยู่ในครอบครัวเลี้ยงเดี่ยวหรือครอบครัวที่สมบูรณ์แบบก็ตาม จะไม่มีความแตกต่างกัน ถ้าหากเด็กทำหน้าที่ลูกให้ดีที่สุด คือ การเป็นคนดี

เพราะปัญหาที่เกิดขึ้นจนกลายเป็นครอบครัวเลี้ยงเดี่ยววันนั้นเกิดขึ้นจากผู้ใหญ่ ดังนั้น ผู้ใหญ่ต้องแก้ปัญหาด้วยการดูแลลูกให้ดีที่สุด โดยเฉพาะโลกยุคไอที ข้อมูลต่างๆ สามารถเข้าถึงเด็กได้ง่าย หากปล่อยให้ปล่อยละเลยเด็กอาจจะโดนชักนำไปในสิ่งที่ไม่ดีโดยง่าย และตัวเด็กเองนั้นก็อย่าเอาปมด้อยของตัวเองมาเป็นเครื่องมือที่ทำให้ตัวเองเป็นคนไม่ดี แต่ลูกต้องทำหน้าที่ของการเป็นลูกที่ดี และคอยให้กำลังใจคุณพ่อหรือคุณแม่ของตัวเองให้ดีและพร้อมที่จะช่วยกันประคองชีวิตทุกคนในครอบครัวไปด้วยกัน

15. สถาบันครอบครัวถือเป็นเป้าหมายหลักในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 8 ที่มุ่งเน้นจะสร้างให้ครอบครัวไทยเป็นครอบครัวที่อบอุ่น มั่นคง ดังนั้น จึงควรรหาแนวทางแก้ไขและช่วยกันรณรงค์ให้เห็นความสำคัญของการสร้างสถาบันครอบครัวให้เข้มแข็ง ด้วยการร่วมระดมความคิดร่วมมือกันในการแก้ไขปัญหาความเสื่อมของสถาบันครอบครัว เพื่อให้เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจและหล่อหลอมให้สมาชิกในครอบครัวมีความแข็งแกร่งทั้งทางกาย จิตใจ และผลงานเป็นหนึ่งเดียวกัน จะส่งผลให้การพัฒนาประเทศมีความมั่นคงและยั่งยืนต่อไป

16. พ่อหรือแม่เลี้ยงเดี่ยว ควรจะมีผู้ช่วยหรือมีคนมาลัดเปลี่ยนเวรในการดูแลลูกในบางเวลาบ้างเพื่อพ่อหรือแม่เลี้ยงเดี่ยวจะได้ไม่ต้องเครียดจนเกินไป เช่น กรณีที่พ่อหรือแม่เลี้ยงเดี่ยวต้องไปหาแพทย์บ้าง ต้องออกไปทำงานนอกบ้าน ต้องเข้าห้องน้ำบ้าง ทำครัวบ้าง เหล่านี้เป็นต้น

17. พ่อหรือแม่เลี้ยงเดี่ยวต้องมีความอดทนสูง ต้องสร้างความเชื่อมั่นในตนเอง เพื่อจะได้ทำให้ครอบครัวเลี้ยงเดี่ยวที่เป็นอยู่ นั้น เกิดความมั่นคงและสามารถดำเนินชีวิตอยู่ต่อไปในสังคมนี้ได้อย่างปกติสุขเหมือนกับครอบครัวแบบปกติทั่วไป หากครอบครัวเลี้ยงเดี่ยวไม่สามารถทำให้ครอบครัวเกิดความมั่นคงแล้ว อาจจะมีผลต่อพฤติกรรมของลูกได้ เช่น พฤติกรรมที่เกเร ก้าวร้าว ไม่เชื่อฟัง หนีออกจากบ้าน ที่น่ากลัวที่สุดก็คือการติดยาเสพติด

18. สอนให้เด็กเข้าใจสถานการณ์และบทบาทของครอบครัวที่เปลี่ยนแปลงไป สอนให้รู้จักการยอมรับสภาพความเป็นจริงของครอบครัว ทั้งในแง่ของรายได้ การขาดพ่อหรือแม่ไปจากครอบครัวเดิม

19. ควรมีการฝึกให้เด็กรู้จักการใช้จ่ายอย่างประหยัด และสอนให้รู้จักช่วยเหลือตนเองให้มากที่สุดและเร็วที่สุด

20. รัฐควรมีนโยบายช่วยเหลือหรือสงเคราะห์ครอบครัวพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวเป็นกรณีพิเศษ เช่น การลดหย่อนภาษีเงินได้บุคคลธรรมดา (ภ.ง.ด.91) จัดให้มีสวัสดิการด้านการให้บริการสถานที่รับเลี้ยงเด็กที่มาจากครอบครัวพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวมากขึ้น จัดให้มีหน่วยแนะแนวหรือให้คำปรึกษาแก่ครอบครัวพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยว เช่น แนะนำวิธีการเลี้ยงลูกด้วยความรักความอบอุ่นในฐานะที่เป็นครอบครัวพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยว จัดเวทีสาธารณะในการให้ความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องในการเป็นครอบครัวเดี่ยว หรือมีเวทีที่แลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกันระหว่างครอบครัวพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวด้วยตนเอง

ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

1. การศึกษาวิจัยเปรียบเทียบกันระหว่างครอบครัวพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวในระดับภูมิภาคต่างๆ ของประเทศ
2. การศึกษาวิจัยเปรียบเทียบกันระหว่างครอบครัวพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวกับครอบครัวแม่เลี้ยงเดี่ยว
3. การศึกษาวิจัยเปรียบเทียบกันระหว่างครอบครัวพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวที่ประสบความสำเร็จในการเลี้ยงลูกกับครอบครัวพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวที่ไม่ประสบความสำเร็จในการเลี้ยงลูก

การนำเสนอองค์ความรู้ใหม่

ในด้านวิชาการ

องค์ความรู้ในด้านวิชาการที่ผู้วิจัยค้นพบนั้น สามารถจำแนกออกเป็นประเด็นต่างๆ ได้ดังต่อไปนี้

1. เกิดความรู้และความเข้าใจอย่างมีหลักวิชาในปรากฏการณ์ทางสังคมหรือความเป็นจริงทางสังคม (social fact) ที่เกิดขึ้นในปัจจุบันของสังคมไทย โดยเฉพาะอย่างยิ่งกรุงเทพมหานคร ปรากฏการณ์ดังกล่าวในเรื่องนี้นั้นเป็นเรื่องที่สังคมจะต้องทำความเข้าใจถึงกระแสของการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม โดยเฉพาะอย่างยิ่งเรื่องของสถาบันครอบครัว ซึ่งในอดีตนั้นครอบครัวไทยจะไม่ค่อยมีการหย่าร้างสูงมากเท่าไรนัก ทั้งนี้เพราะสังคมไทยมองว่าเรื่องการหย่าร้างเป็นเรื่องที่น่าอับอาย โดยเฉพาะฝ่ายหญิงจะรู้สึกอับอายมากกว่าฝ่ายชาย และในอดีตนั้นฝ่ายหญิงเป็นฝ่ายที่ต้องพึ่งพาอาศัยฝ่ายสามีค่อนข้างมาก เพราะฝ่ายสามีเป็นฝ่ายหาเลี้ยงฝ่ายหญิง ฝ่ายหญิงมักทำหน้าที่เป็นเพียงแม่บ้านเท่านั้น แต่สังคมไทยในปัจจุบันนี้ฝ่ายหญิงมีการศึกษาสูงขึ้น มีอาชีพการงานเป็นของตนเอง มีรายได้เป็นของตนเอง จึงทำให้ฝ่ายหญิงสามารถพึ่งพาตนเองได้มากกว่าอดีตที่ผ่านมา นอกจากนี้จากการศึกษาวิจัยจากเอกสารหรืองานวิจัยที่เกี่ยวข้องพบว่าสังคมไทยในปัจจุบันนี้มีแนวโน้มของสถิติเรื่องการหย่าร้างสูงขึ้นทุกปี ซึ่งการหย่าร้างที่สูงเพิ่มขึ้นก็เป็นที่มาหรือสาเหตุของการเกิดครอบครัวพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวที่สูงขึ้นไปด้วยตามลำดับ

2. ครอบครัวพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวนั้นก็ยังถือว่าเป็นครอบครัวประเภทหนึ่งในสังคม เพียงแต่มีลักษณะที่ไม่เหมือนครอบครัวแบบปกติที่มีพ่อแม่ลูกอยู่พร้อมหน้าพร้อมตากัน และครอบครัวพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวนั้นยังสามารถดำเนินชีวิตอยู่ในสังคมได้เหมือนกับครอบครัวปกติทั่วไป การสิ้นสภาพแห่งการสมรส นั้น มีสาเหตุที่สำคัญมาก อันดับแรกคือ การหย่าร้าง การเสียชีวิตของผู้สมรส การละทิ้งแยกทางกันไป ทำให้เกิดเป็นครอบครัวพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวนั้นในสังคม ครอบครัวพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวนั้น ถึงแม้ว่าจะมีฝ่ายพ่อหรือฝ่ายแม่ที่ต้องเลี้ยงลูกโดยลำพังเพียงคนเดียวก็ตาม ก็สามารถเลี้ยงได้เหมือนกับครอบครัวปกติทั่วไป เพียงแต่อาจมีความเหนื่อยยากลำบากมากกว่าครอบครัวแบบปกติ เพราะต้องแสดงบทบาทในครอบครัวมากขึ้น กล่าวคือ ต้องแสดงบทบาทของความเป็นพ่อ บทบาทของความเป็นแม่ หรือแม้กระทั่งบทบาทของความเป็นเพื่อนที่ดีของลูกด้วยในเวลาเดียวกัน ทำให้เหนื่อยมากขึ้น แต่ก็ต้องทำหน้าที่เหล่านี้ ให้ดีที่สุด เพราะไม่ต้องการให้ลูกมีปัญหา ต้องการให้ลูกมีความอบอุ่น อยู่ในสังคม

ได้อย่างปกติสุขเหมือนคนอื่นทั่วไป ถึงแม้ว่าจะมีเพียงพ่อหรือแม่คนเดียวแล้วก็ตาม บทบาทในครอบครัวพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวนั้น จากการศึกษาวิจัยในครั้งนี้นั้นพบว่า บทบาทของพ่อเลี้ยงเดี่ยวหรือบทบาทของแม่เลี้ยงเดี่ยวนั้น มีหลายบทบาทที่ต้องแสดงหรือกระทำเพียงคนเดียว ทำให้ครอบครัวเลี้ยงเดี่ยวเกิดบทบาทตึงเครียด (role strain) และบทบาทต่อรอง (role bargain) ได้อยู่บ่อยครั้ง ทั้งนี้เพราะต้องแสดงบทบาทหลายอย่างในเวลาเดียวกัน โดยคนๆ เดียวเลยทำให้เกิดความตึงเครียดและทำให้ต้องมีการพิจารณาว่า บทบาทใดควรแสดงก่อน บทบาทใดควรแสดงทีหลัง ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับสถานการณ์และความจำเป็นหรือความสำคัญ เช่น ในเวลาเดียวกัน แม่เลี้ยงเดี่ยวต้องออกไปทำงานนอกบ้านด้วย ขณะเดียวกันก็ต้องดูแลลูกที่โรงพยาบาลด้วย ในที่สุดก็ต้องมีการตัดสินใจว่า ต้องออกไปทำงานเพื่อหาเงินมาเลี้ยงลูกก่อน ส่วนลูกที่อยู่ที่โรงพยาบาลก็เลยต้องจ้างพี่เลี้ยงมาช่วยดูแลแทน ซึ่งอาจจะส่งผลทำให้บทบาทของแม่อาจจะบกพร่องไปบ้าง เพราะไม่อาจจะดูแลลูกที่โรงพยาบาลได้ ทำให้แม่ไม่มีเวลาดูแลลูกอย่างเต็มที่ ซึ่งในอดีตแม่เป็นเพียงแม่บ้านเท่านั้นทำให้มีเวลาดูแลลูกอย่างเต็มที่มากกว่า

นอกจากนี้ในบางกรณียังพบว่าพ่อเลี้ยงเดี่ยวดูแลเอาใจใส่ลูกได้ไม่ตีเหมือนแม่ เพราะแม่เป็นผู้ที่อ่อนโยน ละเอียดย่อนแ่อนและมีความใกล้ชิดกับลูกมากกว่าพ่อ แต่พ่อก็ต้องทำหน้าที่แทนแม่ เพราะลูกไม่มีแม่แล้ว บางครั้งก็เกิดความตึงเครียดได้ง่าย เพราะขาดที่ปรึกษา หรือขาดคู่คิดคู่ชีวิตไปแล้ว สถาบันครอบครัวถือเป็นโครงสร้างที่สำคัญที่สุดของสังคม และมีหน้าที่ที่สำคัญอย่างมากในการพัฒนาเด็กและเยาวชนให้เจริญเติบโตขึ้นมา และสามารถดำเนินชีวิตอยู่ได้อย่างปกติสุข ครอบครัวต้องทำหน้าที่ในการขัดเกลาทางสังคม ต้องเลี้ยงดูผู้เยาว์จนเติบโต และที่สำคัญคือต้องให้ความรักความอบอุ่นแก่ลูก เพื่อไม่ให้มีปัญหาเกิดขึ้นมาในสังคม โดยทั่วไปมักพบว่าเด็กและเยาวชนที่เติบโตขึ้นมาผ่านการอบรมเลี้ยงดูมาอย่างดี ได้รับความรักความอบอุ่นอย่างเต็มที่ มักจะไม่ค่อยพบว่ามีปัญหาในการดำเนินชีวิต จากการวิจัยในครั้งนี้นี้พบว่า ถึงแม้ว่าจะเป็นครอบครัวพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวก็ตาม แต่พ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวเหล่านั้นก็มีความสามารถในการอบรมเลี้ยงดูลูกได้เป็นอย่างดี ทั้งนี้เพราะพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยว

เหล่านี้มีความรักความเข้าใจและเอาใจใส่ต่อลูกเป็นอย่างดี ไม่ทอดทิ้งลูก อยู่ร่วมกันได้ด้วยความรักและความเข้าใจ ถึงแม้ว่าจากการวิจัยพบว่ามีบางคนที่อาจจะม่ปัญหาในเรื่องลูกบ้าง แต่ครอบครัวเหล่านั้นก็สามารถแก้ไขปัญหาหรือสามารถทำให้สถานการณ์ดีขึ้นได้ตามลำดับ

ความแตกต่างทางเพศ โดยปกติคนทั่วไปในสังคมมักมองว่าเพศแต่ละเพศนั้นย่อมมีความแตกต่างกันเป็นธรรมชาติคือเป็นเรื่องของทางกายภาพ แต่ในอีกมุมมองหนึ่ง ในทางสังคมวิทยาก็มีความคาดหวังว่าเพศชายควรจะมีบทบาทของความเป็นผู้นำ กล้าหาญ อดทน เสียสละ มีความเป็นลูกผู้ชาย ต้องแสดงออกซึ่งความเป็นสุภาพบุรุษ ผู้ชายต้องทำงานหนักกว่า ต้องแข็งแรงและเข้มแข็งกว่าผู้หญิง ส่วนผู้หญิงเป็นเพศที่อ่อนแอ อ่อนโยน มีความละเอียดอ่อนกว่าเพศชาย ผู้หญิงเป็นช่างทำหลัง ต้องให้เกิดโรตีสามี อ่อนน้อม อ่อนโยน ไม่ก้าวร้าว ทั้งนี้อาจจะเป็นเพราะปัจจัยทางด้านกายภาพที่แตกต่างกันอย่างเห็นได้ชัด

ครอบครัวพ่อเลี้ยงเดี่ยว ซึ่งมีพ่อเลี้ยงลูกโดยลำพังคนเดียวนั้น บางครั้งพบว่าขาดต้นแบบของความเป็นผู้หญิงให้แก่ลูก ในทำนองเดียวกันครอบครัวแม่เลี้ยงเดี่ยว ซึ่งมีแม่เลี้ยงลูกโดยลำพังคนเดียวนั้น บางครั้งก็พบว่าขาดต้นแบบของความเป็นผู้ชายให้แก่ลูกด้วยเช่นกัน

ความไม่เสมอภาคทางเพศ หากเป็นครอบครัวแบบปกติทั่วไป มักจะพบความไม่เสมอภาคทางเพศได้ชัดเจนมากกว่าครอบครัวพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยว ครอบครัวแบบปกติจะมองเห็นว่าใครมีอำนาจเหนือใคร หรือใครมีอำนาจมากกว่ากัน ส่วนครอบครัวพ่อเลี้ยงเดี่ยวหรือครอบครัวแม่เลี้ยงเดี่ยวนั้น แทบจะไม่ต้องคิดถึงเรื่องความไม่เสมอภาคทางเพศแล้ว ทั้งนี้เพราะในครอบครัวเลี้ยงเดี่ยวนั้น มีพ่อหรือแม่เพียงคนเดียวเท่านั้นที่ต้องทำหน้าที่ในการเลี้ยงลูก เพราะฉะนั้นจึงไม่มีการเปรียบเทียบกันในเรื่องความเสมอภาคหรือไม่เสมอภาค เพราะทุกเรื่อง ทุกอย่างหรือทุกบทบาทอยู่ในอำนาจการปกครองของฝ่ายพ่อหรือฝ่ายแม่เพียงฝ่ายเดียวเท่านั้น

ในด้านนำไปปฏิบัติ

ผลจากการศึกษาวิจัยในเรื่องครอบครัวพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวในครั้งนี้นั้นสามารถนำไปใช้ประโยชน์ในภาคปฏิบัติได้เป็นอย่างดี เช่น

1. เป็นข้อมูลที่สามารถนำไปใช้ในการประกอบการเรียนการสอนได้เป็นอย่างดีในรายวิชาที่เกี่ยวข้องกับประเด็นต่างๆ ดังนี้ เช่น เรื่องสังคมและวัฒนธรรมไทย การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม พฤติกรรมเบี่ยงเบนปัญหาสังคมไทย สถาบันครอบครัวและความมั่นคงของมนุษย์ เป็นต้น

2. การศึกษาวิจัยเรื่องครอบครัวพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวนั้น เป็นเรื่องที่น่าสนใจและมีความลึกซึ้งมาก การเก็บรวบรวมข้อมูลในเชิงลึกเรื่องส่วนตัวค่อนข้างมาก เช่น ประวัติส่วนตัว อาชีพ รายได้ ระดับการศึกษา สาเหตุของการเป็นครอบครัวเลี้ยงเดี่ยว บทบาทของการเป็นพ่อหรือแม่เลี้ยงเดี่ยว การอบรมเลี้ยงดูลูกหลังจากเป็นพ่อหรือแม่เลี้ยงเดี่ยว การเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงลึกค่อนข้างยากลำบาก เพราะเป็นเรื่องส่วนตัวจริง ไม่อยากเปิดเผยกันสักเท่าไร ผู้วิจัยต้องตะล่อมถามตะล่อมพูดคุยอยู่นานหลายวันกว่าที่จะได้ข้อมูลมาเขียนรายงาน ข้อมูลที่ได้นั้นจะเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาสังคมอย่างมาก โดยเฉพาะกระทรวงที่ทำหน้าที่ดูแลเรื่องของการพัฒนาสังคม นั่นคือกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ กระทรวงดังกล่าวนี้ น่าจะทำหน้าที่เป็นกระทรวงหลักหรือเป็นเจ้าภาพในการดูแลเอาใจใส่เรื่องครอบครัวเลี้ยงเดี่ยวได้เป็นอย่างดี โดยพิจารณาในรายละเอียดว่า มีประเด็นอะไรบ้างที่ต้องเร่งดำเนินการให้การสนับสนุนช่วยเหลือหรือให้การสงเคราะห์โดยเร่งด่วน โดยอาจจะจัดให้มีสวัสดิการที่ได้อย่างเพียงพอและเหมาะสม เพื่อให้เขาเหล่านั้นสามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมนี้ได้ต่อไปอย่างปกติสุข เช่น การจัดตั้งหน่วยแนะแนวและ/หรือการให้คำปรึกษาแก่คนที่อยู่ในสภาพครอบครัวเลี้ยงเดี่ยวหรือเป็นบุตรที่มาจากครอบครัวเลี้ยงเดี่ยว ซึ่งอาจจะออกมาในรูปแบบของชมรม มูลนิธิหรือสมาคมก็ได้

3. ผลจากการศึกษาวิจัยที่สอบถามบุคคลทั่วไปที่มีต่อครอบครัวพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวนั้น พบว่า คนส่วนใหญ่ให้การยอมรับครอบครัวพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยว ซึ่ง

ถือว่าเป็นสิ่งที่ดี เพราะสังคมไม่ควรแสดงอาการรังเกียจเขาเหล่านั้น หรือลูกที่มาจากครอบครัวพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยว คนทุกคนล้วนเป็นคนดีได้เพราะได้รับการอบรมเลี้ยงดูมาดี ครอบครัวไม่ว่าจะเป็นครอบครัวแบบปกติหรือครอบครัวพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวก็ตาม ก็สามารถเลี้ยงดูลูกให้เป็นคนดีของสังคมได้เหมือนกัน ไม่ควรมีการรังเกียจครอบครัวพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยว หรือซ้ำเติมให้เขาเหล่านั้นไม่สบายใจหรือรู้สึกอึดอัด ทุกคนควรให้กำลังใจแก่ครอบครัวเลี้ยงเดี่ยว ใครๆ ก็ต้องการมีครอบครัวที่อบอุ่นสมบูรณ์แบบด้วยกันทั้งสิ้น แต่เมื่อวันหนึ่งเกิดเหตุการณ์ที่ทำให้ต้องกลายเป็นครอบครัวพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวขึ้นมา ก็ต้องทำใจ ทำความเข้าใจกับลูก และต้องประคับประคองครอบครัวให้อยู่ได้ต่อไป ไม่ควรหนีออกจากสังคม ทุกคนยังต้องอยู่ร่วมกันในสังคมได้เหมือนเดิม เพียงแต่มีบทบาทหน้าที่เพิ่มเติมหรือเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมก็เท่านั้นเอง

4. ลูกที่อยู่ในครอบครัวเลี้ยงเดี่ยว ก็มักจะเป็นลูกที่มีทักษะชีวิตมากกว่าลูกที่อยู่ในครอบครัวปกติ ลูกที่อยู่ในครอบครัวเลี้ยงเดี่ยวมักมีความแข็งแกร่ง อดทน ผู้ชีวิต ฯลฯ หากเด็กเหล่านั้นอยู่ในวัยเรียนสถาบันการศึกษานั้นๆ ควรให้การดูแลเอาใจใส่เป็นพิเศษ เช่น ช่วยเหลือเรื่องทุนการศึกษา หางานพิเศษให้ทำ เป็นต้น

5. เด็กและเยาวชนที่อยู่ในครอบครัวเลี้ยงเดี่ยว นอกจากจะต้องได้รับการเลี้ยงดูให้เติบโตทางด้านร่างกายแล้ว ยังมีความต้องการทางด้านจิตใจอีกด้วย ซึ่งมีความสำคัญมากเช่นกัน ความต้องการด้านจิตใจของเด็กนั้น แม้จะแตกต่างกันไปตามวัย แต่สิ่งที่จำเป็นและเป็นที่ต้องการสำหรับเด็กทุกคน คือ การให้ความรักความอบอุ่น เด็กทุกคนอยากได้รับความรักความอบอุ่นจากพ่อแม่ อยากให้พ่อแม่รู้สึกว่าคุณเองนั้นเป็นผู้ที่มีคุณค่ามีความหมาย เป็นที่ต้องการเป็นที่ยอมรับของครอบครัวและสังคม ไม่อยากเกิดความรู้สึกว่าคุณเป็นส่วนเกินของครอบครัวที่พ่อแม่ต้องจำใจเลี้ยงดู ไม่อยากรู้สึกมีปมด้อยหรือรู้สึกน้อยเนื้อต่ำใจต่างๆ นานา เด็กทุกคนต้องการความรักความอบอุ่นที่เหมาะสม ไม่มากจนเกินไปหรือน้อยจนเกินไป มิฉะนั้นอาจจะทำให้มีปัญหาทางด้านบุคลิกภาพตามมา หรือเข้ากลุ่มสังคมไม่ได้นอกจากนี้ต้องมีความเข้าใจตามวัย

อย่างเหมาะสม เช่น วัยทารกแรกเกิดต้องการการกอด การสัมผัส การยิ้ม การพูดคุยด้วย พอโตขึ้นก็ต้องการเพิ่มขึ้น เช่น การเล่นของเล่นที่เหมาะสมกับวัยของเล่นที่เคลื่อนไหวได้ มีสีสันและมีเสียง การกระตุ้นนี้ส่งผลทางจิตใจ ทำให้เด็กได้รับความรักความสนใจ และที่สำคัญคือได้กระตุ้นให้เด็กเกิดความอยากรู้อยากเห็น ความสนใจต่อสิ่งแวดล้อมที่อยู่รอบตัวเขา ส่วนกรณีวัยรุ่นก็มีความสนใจในเรื่องความสวยความงาม เรื่องแต่งหน้าทาปาก การแต่งกาย สนใจเรื่องเพศตรงข้าม อยากรับประทานอาหารอร่อย เป็นต้น

การให้ความรู้ที่มั่นคงและปลอดภัย เด็กจะเกิดความรู้สึกที่มั่นคงและปลอดภัยได้นั้น มาจากสภาพแวดล้อมรอบข้างของเด็กเอง และจากตัวของพ่อแม่ด้วย เด็กต้องการเกิดความรู้สึกว่าพ่อแม่จะปกป้องเขาได้ ไม่ปล่อยให้เขาได้รับอันตราย ไม่ปล่อยให้เขาได้รับความกระทบกระเทือนทางใจอย่างรุนแรง เช่น ภาพเหตุการณ์ที่พ่อแม่ทะเลาะกัน ภาพเหตุการณ์ที่พ่อพาผู้หญิงอื่นเข้ามาในบ้าน เป็นต้น และควรมีการเตรียมตัวเตรียมใจให้เด็กเข้าใจถึงสถานการณ์บางอย่างด้วย เช่น การที่พ่อแม่ต้องหย่าร้างกัน การเสียชีวิตของแม่ เป็นต้น

เด็กควรได้รับคำแนะนำและการสนับสนุนจากผู้ใหญ่ เช่น บทบาทที่เหมาะสมตามเพศของเด็กหญิงหรือเด็กชาย การวางตัวหรือการปฏิบัติตัวในสังคม ให้ความรู้ความเข้าใจในเรื่องของวัฒนธรรมประเพณีต่างๆ และกิจกรรมที่เด็กต้องการจะทำหรือแสดงออก ผู้ใหญ่อาจช่วยด้านการเงิน อุปกรณ์หรือช่วยคิด ช่วยให้คำปรึกษาหรือแนะนำ พ่อเลี้ยงเดี่ยวหรือแม่เลี้ยงเดี่ยว ควรทำตัวเป็นแบบอย่างที่ดีแก่ลูก เพื่อลูกจะได้เรียนรู้และเข้าใจว่าอะไรคือสิ่งที่ถูกต้อง ดีงาม อะไรควร อะไรไม่ควร อะไรถูก อะไรผิด เหล่านี้เป็นต้น และควรทำหน้าที่เป็นที่ปรึกษาให้คำแนะนำแก่ลูกได้ ดังนั้นพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวต้องใช้เวลาให้กับลูกด้วย ไม่ควรอยู่แบบตัวใครตัวมัน หรือไม่มีแม้กระทั่งเวลาที่จะคุยกัน ซึ่งสิ่งนี้นับว่าเป็นอันตรายแก่ลูกมาก ให้โอกาสในการใช้พลังงานอย่างเหมาะสมในทางที่สร้างสรรค์ และเป็นประโยชน์ วัยเด็กเป็นวัยที่มีพลังงานในตัวมาก ดังนั้นเด็กควรได้รับการสนับสนุนส่งเสริมให้รู้จักใช้พลังงานที่มีอยู่ในตัวในทางที่สร้างสรรค์และเป็นประโยชน์ โดยคำนึงถึงความเหมาะสมของแต่ละวัยด้วย

อาจจะเป็นการเล่นกีฬาประเภทต่างๆ ที่เขาชอบหรือถนัด การออกกำลังกาย การวิ่งเล่น เป็นต้น หากผู้ใหญ่ไม่เห็นความสำคัญในสิ่งเหล่านี้ อาจทำให้เด็ก กลายเป็นคนเก๋กบด ไม่กล้าแสดงออก เชื่องซึมหรือเฉื่อยชา ไม่มีความคิด สร้างสรรค์ และมีผลทำให้ร่างกายอ่อนแอไม่แข็งแรง ในการอบรมเลี้ยงดูเด็กนั้น บางครั้งอาจจะพบว่าเด็กมีปัญหาพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมเกิดขึ้นได้ เช่น คือ รัน ไม่เชื่อฟังผู้ใหญ่ การไม่ยอมทำตามผู้ใหญ่แนะนำ และการมีพฤติกรรม ก้าวร้าว พ่อแม่จำนวนไม่น้อยที่จัดการแก้ไขปัญหาเหล่านี้ไม่ได้ ซึ่งพ่อแม่จำเป็นต้องมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการอบรมเลี้ยงดูเด็ก รวมถึงต้องศึกษาหาวิธีการแก้ไขให้เด็กได้เรียนรู้พฤติกรรมที่ถูกต้องและเหมาะสมตามวัยของเด็กด้วย เมื่อเด็กแสดงพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสม การลงโทษก็อาจเป็นวิธีสุดท้ายในการหยุดพฤติกรรมที่ไม่ดีหรือไม่พึงประสงค์ โดยอาจจะเริ่มตั้งแต่การว่ากล่าว ตักเตือน การดูว่า และสุดท้ายอาจจะเป็นการตี ซึ่งพ่อแม่ที่ลงโทษเด็กนั้น ต้องลงโทษด้วยเหตุผลมากกว่าการใช้อารมณ์ และต้องพร้อมที่จะหยุดการลงโทษ เมื่อคิดว่าเด็กสามารถปรับตัวได้ดีขึ้น ปรับพฤติกรรมได้ หรือควบคุมตนเองได้แล้ว และควรมีการให้รางวัลเมื่อเขาทำตัวดีขึ้น หรือปรับตัวได้แล้วนอกจากนี้พ่อแม่ต้องทำตัวเป็นแบบอย่างที่ดีของลูก เพราะเด็กมักจะเลียนแบบพฤติกรรมที่ใกล้ตัวเขาได้อย่างรวดเร็ว การสอนโดยการเป็นแบบอย่างที่ดีนั้นดีกว่าการสอนด้วยคำพูด การอบรมเลี้ยงดูเด็กเพื่อให้ได้เด็กที่ดีมีความพร้อมทั้งทางด้านร่างกายและจิตใจนั้น แท้จริงไม่ใช่เรื่องยากจนเกินไป เพียงแต่พ่อแม่และผู้ที่เกี่ยวข้องกับเด็กจำเป็นต้องเรียนรู้ ใส่ใจและให้ความสำคัญอย่างจริงจังต่อเด็ก มีเทคนิคหรือวิธีการที่จะนำไปใช้ให้เป็นประโยชน์ เพื่อป้องกันและแก้ไขปัญหา ทั้งทางด้านร่างกายและจิตใจ เพื่อเด็กเหล่านั้นจะได้ดำเนินชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างปกติสุข

6. แบบแผนการอบรมเลี้ยงดูเด็กที่มีลักษณะเฉพาะอันเนื่องมาจากการเป็นครอบครัวพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยว

6.1 โครงสร้างของครอบครัวที่มีพ่อหรือแม่เพียงคนเดียวภายหลังการหย่าร้างหรือคู่สมรสถึงแก่กรรม จากการศึกษาพบว่าลักษณะโครงสร้างของ

ครอบครัวมี 2 แบบ คือ ครอบครัวเดี่ยว (nuclear family) ซึ่งอยู่กันตามลำพัง พ่อกับลูกหรือแม่กับลูกเท่านั้น และครอบครัวขยาย (extended family) ซึ่งเป็นครอบครัวที่มีแม่กับลูกอยู่รวมกับสมาชิกอื่นในครอบครัวเดิมของแม่ หรืออาจจะกล่าวได้ว่ามีการแบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ

แบบที่ผู้ใหญ่ในครอบครัว จากการวิจัยในครั้งนี้นี้หมายถึงยาย ซึ่งมีส่วนร่วมในการอบรมเลี้ยงดูเด็ก พบในครอบครัวเดิมของแม่ที่มีความสัมพันธ์ในครอบครัวแบบเชิงบวกคือมีความรักและมีความผูกพันต่อกัน

แบบที่แม่และลูกไม่ได้กลับไปอยู่กับครอบครัวเดิมของแม่ แต่มีลักษณะต่างคนต่างอยู่กับครอบครัวเดิม แม่จึงทำหน้าที่อบรมเลี้ยงดูบุตรเองเพียงคนเดียว หลังจากที่หย่าร้างกับสามี

6.2 การแบ่งบทบาทในการอบรมเลี้ยงดู แบบแผนการแบ่งบทบาทในการอบรมเลี้ยงดูของครอบครัวพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยว จากการศึกษาวิจัยพบว่า มี 3 แบบ คือ 1) ครอบครัวที่แม่อบรมเลี้ยงดูลูกร่วมกับยาย 2) ครอบครัวที่แม่อบรมเลี้ยงดูเองและจ้างพี่เลี้ยงดูแลเด็กในช่วงที่แม่ไปทำงานนอกบ้าน 3) ครอบครัวที่พ่อหรือแม่อบรมเลี้ยงดูลูกตามลำพังคนเดียว

6.3 การขาดตัวแบบทางเพศชายเพศหญิงในครอบครัวพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยว ในครอบครัวที่มีแม่คนเดียว ซึ่งไม่มีญาติผู้ใหญ่ที่เป็นเพศชาย ตัวแบบเพศชายจะขาดหายไป เด็กก็ไม่มีโอกาสได้เรียนรู้และเลียนแบบถึงบทบาทหน้าที่ต่างๆ ของผู้ชายในครอบครัวโดยตรง แต่ถ้าเป็นครอบครัวที่มีญาติผู้ใหญ่เป็นเพศชายอยู่ด้วย เด็กสามารถเรียนรู้และเลียนแบบบทบาทหน้าที่ต่างๆ ของผู้ชายได้ ในทางตรงกันข้ามหากเป็นครอบครัวพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยว ลูกชายในครอบครัวประเภทนี้ก็จะขาดตัวแบบเพศหญิง ทำให้เด็กขาดโอกาสในการเรียนรู้และเลียนแบบถึงบทบาทหน้าที่ต่างๆ ของผู้หญิงในครอบครัวโดยตรงเช่นกัน

6.4 การพัฒนาความรู้สึกผูกพันรักใคร่ในครอบครัว ในครอบครัวที่มีแม่เป็นผู้เลี้ยงคนเดียว เด็กมีความผูกพันกับมารดาที่สุด ถ้าในครอบครัวนั้นมีสมาชิกอื่นอาศัยอยู่ร่วมกันด้วย เด็กมักได้รับความรัก เอาใจใส่ใกล้ชิดกับ

ผู้ใหญ่ในครอบครัว ทำให้เด็กได้เลียนแบบพฤติกรรมที่เหมาะสม รวมทั้งมีการแสดงถึงความรักความผูกพันต่อบุคคลอื่นที่อาศัยอยู่ร่วมกันด้วย ในทำนองเดียวกันก็พบว่าเด็กที่อยู่กับพ่อคนเดียวก็สามารถปรับตัวอยู่ร่วมกันได้ และมีความรักความผูกพันกันได้เช่นกัน

6.5 การสอนให้เด็กยอมรับและเข้าใจในสภาพความเป็นจริงของครอบครัวในปัจจุบัน พ่อหรือแม่เลี้ยงเดี่ยวต้องมีการรับผิดชอบต่างๆ ในครอบครัวเพียงลำพังคนเดียว มีการอธิบายหรือบอกกล่าวให้เด็กรับรู้และเข้าใจถึงสาเหตุของการหย่าร้าง การเสียชีวิตหรือการถูกละทิ้งจากไปของสามีหรือภรรยา เข้าใจถึงโลกแห่งความเป็นจริง มีการสอนให้เขารู้จักการปรับตัวและการใช้ชีวิตแบบครอบครัวเลี้ยงเดี่ยวด้วยความเข้าใจอย่างถูกต้อง

6.6 การฝึกให้รู้จักการช่วยเหลือตนเองมากขึ้น พ่อหรือแม่เลี้ยงเดี่ยวที่มีภาระหน้าที่ในการประกอบอาชีพเลี้ยงตนเอง และสมาชิกในครอบครัวมักเน้นให้บุตรรู้จักช่วยเหลือตนเองและรู้จักพึ่งตนเองให้เร็วที่สุด สอนให้พี่ช่วยเหลือดูแลน้องด้วย คนที่เป็นพ่อเลี้ยงเดี่ยวหรือแม่เลี้ยงเดี่ยวนั้นทุกคนต้องพยายามทำหน้าที่เป็นทั้งพ่อและแม่ของลูกในเวลาเดียวกัน และพร้อมจะทำหน้าที่เป็นเพื่อนที่ดีของลูกด้วยกัน บางครอบครัวที่มีลูกที่โตพอและแข็งแรงก็มีความพร้อมที่จะช่วยเหลือตัวเองมากกว่าบางครอบครัวที่มีลูกที่ยังเล็กและไม่แข็งแรง เช่น กรณีของลูกคุณหวานที่ป่วยเป็นโรคคลื่นหัวใจตั้งแต่อำเนด

7. ปัจจัยที่มีผลต่อการอบรมเลี้ยงดูของครอบครัวพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยว

7.1 ปัจจัยที่มีผลทางอ้อมต่อแบบแผนการอบรมเลี้ยงดูของครอบครัวพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวประสบการณ์ของการอบรมเลี้ยงดูที่ได้รับจากครอบครัวในวัยเด็ก ส่งผลต่อบุคลิกภาพ การตัดสินใจเลือกคู่ครอง ตลอดจนจนถึงเรื่องการหย่าร้าง

7.2 ปัจจัยที่มีผลโดยตรงต่อแบบแผนการอบรมเลี้ยงดูของครอบครัวพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยว

ความสัมพันธ์กับครอบครัวเดิม ผู้ที่มาจากครอบครัวที่มีพ่อแม่รักใคร่ปรองดองกันดี ในกรณีที่เป็นฝ่ายหญิงหรือแม่เลี้ยงเดี่ยวมักจะกลับไปอยู่ในครอบครัวเดิม และหากมีญาติพี่น้องซึ่งอาศัยอยู่ร่วมด้วยในครอบครัว ญาติพี่น้องเหล่านั้นก็มักจะมีส่วนร่วมในการอบรมเลี้ยงดูเด็กด้วย จากการวิจัยพบว่ามีบางคนเท่านั้นที่อาศัยอยู่ร่วมกับแม่ของตนเอง แต่ส่วนใหญ่อยู่กันตามลำพังแม่กับลูกเท่านั้น ส่วนกรณีพ่อเลี้ยงเดี่ยว จากการวิจัยพบว่าพ่อกับลูกอยู่กันตามลำพังไม่ได้อยู่ร่วมกับเครือญาติแต่อย่างใด

ฐานะทางเศรษฐกิจและสังคมของแม่เลี้ยงเดี่ยวและครอบครัวเดิมของแม่เลี้ยงเดี่ยวและภาวะความรับผิดชอบของแม่เลี้ยงเดี่ยว แม่เลี้ยงเดี่ยวที่กลับไปอยู่ในครอบครัวเดิม มักจะทำหน้าที่รับผิดชอบเรื่องค่าใช้จ่ายภายในครอบครัวเป็นหลัก อาจจะถูกกล่าวได้ว่าต้องหาเงินเลี้ยงลูกตนเองและเลี้ยงแม่ของตนเองด้วย แม่เลี้ยงเดี่ยวหลายคนต้องรับผิดชอบค่าใช้จ่ายในการเลี้ยงดูลูกแต่เพียงลำพังเป็นส่วนใหญ่ โดยทั่วไปมักจะไม่ค่อยได้รับการสงเคราะห์จากฝ่ายสามีเดิมเลย มีบางรายเท่านั้นที่ทางฝ่ายสามียังคงสงเคราะห์ค่าเลี้ยงดูมาให้บ้าง

ความรับผิดชอบของอดีตสามี หรือครอบครัวอดีตสามีหลังการหย่าร้างหรือละทิ้งจากไป หญิงที่หย่าร้างกับสามีหรือสามีละทิ้งจากไป ส่วนใหญ่แล้วพบว่าฝ่ายผู้หญิงมักจะไม่ยอมมีการติดต่อขอความช่วยเหลือใดๆ จากอดีตสามีหรือครอบครัวอดีตสามี แต่มีผู้หญิงบางคนเท่านั้นที่ได้รับการสงเคราะห์ค่าเลี้ยงดูจากอดีตสามีด้วย

บุคลิกภาพของพ่อหรือแม่เลี้ยงเดี่ยวและบุคลิกภาพของเด็ก บุคลิกภาพของพ่อหรือแม่เลี้ยงเดี่ยวส่งผลต่อการอบรมเลี้ยงดูเด็ก ซึ่งทำให้เด็กมีบุคลิกภาพที่แตกต่างกัน หากเด็กอยู่ในครอบครัวเลี้ยงเดี่ยวที่มีพ่อหรือแม่ที่เจียมขีริ่ม ไม่ค่อยพูดจากับใคร เด็กก็มักจะมีบุคลิกภาพเจียมขีริ่มตามไปด้วย และมักจะชอบเก็บตัว หากเด็กอยู่ในครอบครัวที่ชอบพูดคุยนินทา สนุกสนาน ขำขึงพูดขำคยมีรอยยิ้ม มีเสียงหัวเราะต่อกัน เด็กก็จะมีบุคลิกภาพเป็นคนที่ร่าเริงแจ่มใส ไม่เจียมเหนงา ไม่เก็บตัว เข้าสังคมได้ง่าย มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดีตามไปด้วย หรือหากครอบครัวพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวเลี้ยงลูกแบบกดดัน เด็กก็จะมีนิสัย

ก้าวร้าว ชอบแสดงอารมณ์กับคนอื่นได้ง่ายเพราะเป็นคนเก็บกด เพราะได้รับความกดดันมาจากครอบครัว

8. ปัจจัยส่วนบุคคล ได้แก่ อายุ ระดับการศึกษา อาชีพ รายได้ และลักษณะครอบครัว มีความสัมพันธ์กับความมั่นคงในชีวิตของคนที่มีสถานภาพเป็นพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยว จากข้อมูลที่ได้จากกลุ่มตัวอย่าง อายุ ระดับการศึกษา อาชีพ รายได้ และลักษณะครอบครัว มีความสัมพันธ์กับความมั่นคงในชีวิตของคนที่มีสถานภาพเป็นพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยว ประเด็นเรื่องของรายได้นั้นเป็นปัญหาที่แม่เลี้ยงเดี่ยวเผชิญทันทีที่ต้องรับสภาพเป็นแม่เลี้ยงเดี่ยว คือ จากเดิมในอดีตที่ผ่านมา ที่เคยเป็นส่วนหนึ่งของการหารายได้มาเลี้ยงครอบครัว แต่ปัจจุบันกลายเป็นผู้ที่มีหน้าที่ทำงานหารายได้แต่เพียงผู้เดียว มีแม่เลี้ยงเดี่ยวบางคนที่เคยดีแต่ก็มีไม่มากนักที่อดีตสามียังช่วยเหลือจนเจอ โดยการส่งเงินมาให้อดีตภรรยาอยู่บ้าง หรือฝ่ายหญิงบางคนที่เคยดีที่มีฐานะเดิมมั่นคงอยู่แล้ว แต่ส่วนใหญ่ภาวะติดอยู่กับแม่เลี้ยงเดี่ยวคนเดียวทั้งหมด นอกจากนั้นการต้องเลี้ยงดูลูกเพียงลำพังนั้นเป็นการเพิ่มความเหน็ดเหนื่อยทั้งกายและใจให้แก่แม่เลี้ยงเดี่ยวอย่างมาก โดยเฉพาะแม่เลี้ยงเดี่ยวที่อยู่เป็นครอบครัวเดี่ยวไม่ได้อาศัยอยู่กับญาติคนใดเลย ทำให้ไม่มีคนคอยช่วยเหลือในครอบครัว การอบรมเลี้ยงดูจึงติดอยู่กับแม่เพียงคนเดียวซึ่งเป็นภาวะที่หนักหน่วงอย่างมาก เพราะต้องทำงานทั้งนอกบ้านและในบ้านด้วยเพียงลำพังคนเดียวเท่านั้น

ผลการศึกษาพบว่า กลุ่มตัวอย่างที่เป็นแม่เลี้ยงเดี่ยวนั้นส่วนใหญ่มีอายุ 40 ปีขึ้นไป มีอาชีพที่มั่นคงมีรายได้ค่อนข้างดี มีการศึกษา ส่วนสาเหตุของการเป็นแม่เลี้ยงเดี่ยวต้องเลี้ยงลูกเพียงคนเดียว นั้น สาเหตุสำคัญมาจากการที่ต้องหย่าร้างกับสามีเป็นส่วนใหญ่ ประเด็นนี้อาจทำให้อธิบายได้ว่าผู้ชายไทยส่วนหนึ่งไม่ว่าจะเป็นอดีตหรือปัจจุบันก็ยังพบว่าเจ้าชู้ หลายใจ ไม่ซื่อสัตย์ต่อภรรยา ส่วนกรณีที่เป็นพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวนั้นเกิดจากการที่ภรรยาเสียชีวิตลง ทำให้ต้องตกอยู่ในภาวะเป็นพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยว

ลักษณะครอบครัวของกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่เป็นครอบครัวเดี่ยว และจำนวนปีการเป็นแม่เลี้ยงเดี่ยวนั้นส่วนใหญ่เป็นแม่เลี้ยงเดี่ยวก่อนแล้วเป็น 10 ปี

ขึ้นไป ยกเว้นครอบครัวของคุณอ้วน ที่ภรรยาเพิ่งจากไปเพียง 3 ปี และครอบครัวของคุณวิทยา ที่ภรรยาเสียชีวิตไป 7 ปี บทบาทพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวของกลุ่มตัวอย่างทั้งหมดนี้ สามารถอธิบายได้ว่าในสังคมปัจจุบันครอบครัวส่วนใหญ่เมื่อบุตรแต่งงานมีครอบครัวแล้วมักนิยมแยกย้ายออกไปสร้างครอบครัวใหม่ อยู่กันตามลำพังสามีภรรยา (neolocal) โดยประกอบไปด้วยพ่อ แม่ และลูก ซึ่งกลายเป็นครอบครัวเดี่ยว (nuclear family) จึงทำให้เมื่อสามีภรรยามีความขัดแย้งกันเกิดขึ้น พ่อแม่หรือญาติผู้ใหญ่จึงไม่ได้เข้ามามีบทบาทในการประนีประนอม ไกล่เกลี่ย ประกอบกับคนสมัยนี้มีความเชื่อมั่นในตนเองสูง มีทัศนคติ ค่านิยมที่ต่างไปจากอดีต จึงทำให้เกิดโอกาสในการหย่าร้างของคู่สมรสสูงขึ้น ฝ่ายหญิงก็มักมีงานมีอาชีพเป็นของตนเองมีรายได้มีเงินเป็นของตนเอง จึงเกิดความรู้สึกไม่พอใจผู้ชายเหมือนกับอดีต ในอดีตนั้นพบว่าภรรยาทำหน้าที่เป็นเพียงแม่บ้าน ไม่ต้องออกไปทำงานหาเงินนอกบ้าน แต่ในปัจจุบันนี้สังคมเปลี่ยนแปลงไปมาก ผู้หญิงส่วนใหญ่มีการศึกษาสูงเช่นเดียวกับผู้ชาย ผู้หญิงมีงานทำนอกบ้าน มีความเป็นตัวของตัวเองสูงกว่าผู้หญิงในอดีตมาก ทำให้เป็นปัจจัยที่หย่าร้างได้ง่ายกว่าในอดีต ในอดีตผู้หญิงมักต้องมีความอดทนสูงต่อสามีเพราะสามีเป็นฝ่ายหาเลี้ยงภรรยา ภรรยาจึงเป็นฝ่ายยอมและอดทน อย่างมาก นอกจากนี้ยังมีค่านิยมว่าการหย่าร้างเป็นเรื่องน่าอับอาย การเป็นแม่หม้ายเป็นเรื่องน่าอายมาก กลัวคนซุบซิบนินทา คนในอดีตจึงไม่นิยมหย่าร้างกัน หากเป็นคู่ผัวตัวเมียกันแล้วจึงมักจะอยู่กันไปจนตาย

9. บุตรที่อยู่ในครอบครัวที่มีพ่อหรือแม่เลี้ยงดูเพียงคนเดียว มีปัญหาความเครียดภายในครอบครัวมากกว่าบุตรที่อยู่ในครอบครัวปกติ จากข้อมูลที่ได้จากกรณีศึกษานั้น พบว่าบุตรที่อยู่ในครอบครัวที่มีพ่อหรือแม่เลี้ยงดูเพียงคนเดียว มีปัญหาความเครียดภายในครอบครัวมากกว่าบุตรที่อยู่ในครอบครัวปกติจริง เนื่องจากการหย่าร้างของพ่อแม่ ทำให้เด็กมีประสบการณ์ชีวิตด้านการรับรู้ถึงการสูญเสียพ่อหรือแม่ และมีภาวะความตึงเครียดจากภายในครอบครัวมากกว่าเด็กที่อยู่ในครอบครัวแบบปกติ แต่อย่างไรก็ตามผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการเป็นบุตรที่อยู่ในครอบครัวพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวมีทั้งทางบวกและทางลบ

ผลกระทบด้านบวก คือ ทำให้เด็กกลุ่มนี้มีประสบการณ์ชีวิตมากขึ้น มีทักษะในการใช้ชีวิต ส่งผลให้เด็กมีความมั่นใจในตนเอง ผู้ชีวิต เข้มแข็งไม่อ่อนแอ ไม่ท้อแท้ สืบเนื่องมาจากประสบการณ์ชีวิตได้หล่อหลอมให้พวกเขาได้เรียนรู้ด้วยตนเอง เผชิญกับปัญหาได้ด้วยตนเอง และแก้ปัญหาด้วยตนเอง และเด็กบางคนที่พ่อแม่หย่าร้างกันตั้งแต่พวกเขายังเด็กอยู่ ทำให้พวกเขาเรียนรู้การใช้ชีวิตที่ขาดพ่อหรือขาดแม่มานาน ประสบการณ์ชีวิตได้หล่อหลอมทำให้เด็กเหล่านี้มองโลกในลักษณะที่กว้างกว่า เข้าใจชีวิตได้มากกว่าเด็กในวัยเดียวกัน

ผลกระทบด้านลบ คือ ผลกระทบที่มีทั้งทางร่างกาย จิตใจ อารมณ์ สังคม โดยเด็กแต่ละคนจะมีความสามารถในการปรับตัวต่อผลกระทบที่เกิดขึ้นแตกต่างกันออกไป ซึ่งบางคนอาจจะปรับตัวได้เร็ว บางคนอาจจะปรับตัวได้ช้า แต่เมื่อเวลาผ่านไปเด็กสามารถปรับตัวหรือจัดการกับสิ่งเหล่านั้นได้ในระดับหนึ่ง สิ่งที่เข้ามาในชีวิตของเด็กเหล่านั้นแม้จะเป็นสิ่งที่เป็นส่วนลบต่อชีวิตของเด็กก็ตาม แต่มันคือบทเรียนชีวิตที่มีคุณค่าและมีความหมาย บทเรียนนี้ก็จะกลายเป็นข้อมูลสำคัญสำหรับการดำเนินชีวิตต่อไปภายภาคหน้า และกลายเป็นภูมิคุ้มกันในชีวิตให้กับพวกเขาได้ในอนาคต นอกจากนี้ยังทำให้พวกเขามีความคิด มีโลกทัศน์ที่มองโลกแห่งความเป็นจริงมากขึ้น มีความเข้าใจในชีวิตมากขึ้น และมีความพร้อมที่จะเผชิญกับความเปลี่ยนแปลงต่อไปในอนาคต

บางคนในสังคมอาจจะมีความเข้าใจที่ไม่ถูกต้องนักหรืออาจจะมองว่าเด็กที่มาจากครอบครัวพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวนั้น มักจะเป็นเด็กที่มีปัญหา มีปมด้อย เข้ากับใครไม่ได้ อยู่ในกลุ่มสังคมกับผู้อื่นยาก ความคิดเช่นนี้เป็นความคิดเห็นที่ไม่ถูกต้องนัก เนื่องจากพฤติกรรมของเด็กที่มีปัญหา มีปมด้อย เข้ากับใครไม่ได้ อยู่ในกลุ่มสังคมกับผู้อื่นยากนั้น อาจจะเกิดจากหลายสาเหตุหรือสาเหตุอื่นๆ ก็ได้ มักพบอยู่เสมอว่าเด็กที่มาจากครอบครัวปกติมีความเป็นอยู่ที่ดี มีฐานะ มีชาติตระกูลสูงศักดิ์ ก็มีปัญหามีปมด้อยได้ เข้ากับคนอื่นไม่ได้ ก็มีอยู่มากมาย ในทำนองเดียวกันเด็กที่มาจากครอบครัวพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวนหลายคนก็ประสบความสำเร็จในชีวิต มีตำแหน่งหน้าที่การงานที่ดี ได้รับการยอมรับจากสังคมหรือเข้ากับกลุ่มสังคมได้เป็นอย่างดี

รายการอ้างอิง

- กรมการปกครอง. *สถิติการหย่าร้างของสังคมไทย*. กรุงเทพมหานคร: กระทรวงมหาดไทย, 2553.
- คมชัดลึก. *ครอบครัวเลี้ยงเดี่ยว นิยามใหม่ที่คนไทยต้องศึกษา*. 17 กุมภาพันธ์ 2552.
- มติชนรายวัน. *สถาบันเด็กฯ เผยครอบครัวเลี้ยงเดี่ยวพุ่ง*. 19 กุมภาพันธ์ 2552.
- ศิริรัตน์ แอดสกุล. *สถาบันครอบครัว: พัฒนาการและการเปลี่ยนแปลง*. กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2553.
- Thio, A. *Sociology*. Boston: A Pearson Education Company, 2000.
- Schaefer, R. T. *Sociology*. New York: McGraw – Hill, 1992.
- Marliene, S. B., & Schwartz, A. M. *Sociology: Making Sense of the Social World*. Boston: Allyn and Bacon, 2000.
- Vaughan, E. *Sociology: The Study of Sociology*. New Jersey: Prince Hall, 2001.